

PAGINI ALESE

SERIE NOUĂ N° 16

C. NEGRUZZI

ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL

EDITIE ÎNGRIJITĂ DE
ION PILLAT

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”

P A G I N I A L E S E

SERIE NOUA

No. 16

C. NEGRUZZI

ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL

SOBIETKI ȘI ROMÂNII

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ

DE

ION PILLAT

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ”, BUCUREȘTI

42316—941

NUVELA ISTORICĂ A LUI C. NEGRUZZI

A devenit un loc comun de a repeta că „Alexandru Lăpușneanul” rămâne cea mai bună nuvelă istorică din literatura noastră și un model nedepășit încă al genului. Toți criticii români, ca și istoricii noștri literari, au fost și sunt de acord spre a proclama excelența operei lui C. Negruzzi—și aceasta începând cu contimporanii autorului.

S'a lăudat, cu drept cuvânt, sobrietatea și puterea unei acțiuni al cărei interes nu scade o clipă și al cărui dramatism n'a putut fi egalat de nici una din piesele de teatru, pe care le-a inspirat. S'a insistat, cum se cuvine, asupra reliefului dat cu puține trăsături, dar de o minunată justetă, fiecărui personagiu din nuvelă, care trăește aevea în fața noastră și ne rămâne adânc înfipt în amintire, așa cum ni se întâmplă în viața reală. Ast-fel nu numai Alexandru Vodă, Vornicul Moțoc și Doamna Ruxanda, protagoniștii principali, dar și Postelnicul Veveriță, Spătarul Spancioc, Stroici au fie-care o personalitate puternică și nu-i putem nici când confunda. S'a remarcat asemenea, de către comentatori, felul magistral cum C. Negruzzi se pricepe să caracterizeze reacțiunile psihologice, atât de specifice, ale mulțimii, în tabloul III—și cum, prin contrastul blândeii apariții a Ruxandei și încercării sale mișcătoare de a îndupleca pe crudul ei soț, autorul reușește să facă și mai fioroasă scena măcelului boierilor ademeniți la ospăț și groaznica moarte a lui Moțoc. S'a pus în lumină

de mult —democratismul lui C. Negruzzi, care ia, vădit, partea țăranilor și a poporului împilat și jăcmănit de boieri. S'a atras atenția, din timp, asupra calităților neîntrecute de limbă și de stil, pe care le prezintă nuvela : un grai vânos și neaoș, venit în linie dreaptă dela Cronicari, dar totuși lipsit de arhaisme greoaie și de acel colb de anticvariat, care supără adesea în nuvelele istorice ale lui Odobescu atât de datoare capodoperei lui Negruzzi ; un stil clar și direct, sugestiv întotdeauna, de o concisie impresionantă—de fapt un stil dramatic, în care dialogurile se țin lanț—ca în „Momentele” lui Caragiale. S'a pomenit, la locul lor, despre asemănările—nu în subiecte, ci mai mult în firea literară a ambilor autori—între C. Negruzzi și Prosper Mérimée : amândoi atât de clasici prin claritatea și sobrietatea acțiunii, prin importanța dată motivelor psihologice care condiționează desfășurarea dramei, prin oroarea de declamație bombastică—dar totuși romantici prin alegerea subiectelor și prin o oarecare atmosferă, a epocii, ce se desprinde din opera lor.

Ași vrea totuși să insist puțin asupra unui punct, nu fiindcă n'a fost și el luminat de critică, dar pentru că ne va da posibilitatea să pătrundem în esența artei lui C. Negruzzi : vreau să vorbesc de ceea ce datorește autorul nostru Cronicarilor în dezvoltarea acțiunii nuvelii sale istorice. S'ar vedea astfel, prin înseși episoadele și personagiile, adăugate sau șterse de Negruzzi, care sunt firele din care și-a urzit el capodopera.

Spațiul nu ne permite să o facem pentru câte și patru tablourile în care—ca în tot atâtea scurte acte dramatice—își împarte C. Negruzzi, firul acțiunii. Dar cititorul, dornic de

o analiză mai pătrunzătoare, va putea să o încerce, singur, consultând, la tabloul I : pentru întoarcerea Domnului, povestirea lui Ureche¹⁾ și Neculai Costin²⁾ ; la tabloul II : în ce privește caracterizarea domniei lui Lăpușneanu, fie expunerea lui Ureche³⁾, fie tot a lui N. Costin ; la tabloul IV : pentru moartea Lăpușneanului, relatarea lui Ureche⁴⁾ urmată de aproape de Negruzzi, care adaogă, dela sine, faptelor numai prezența dramatică, la căpătâiul muribundului, a vechilor săi dușmani : Șpancioc și Stroici. Să ne mulțumim pentru tabloul III, cel mai dinamic și cel mai dramatic din toate—care înfățișează scenele ospățului, a măcelului boierilor de către lefegiii lui Lăpușneanu și a morții lui Moțoc, sfâșiat de mulțime — să cităm pe Ureche⁵⁾, Iată ce spune numai cronicarul : „Alexandru Vodă, dacă s'a curățit de toată grija din afară și și-a adus pre Doamnă-Sa Ruxanda și coconii din țara Muntenească, a vrut să se curățească și de vrăjmașii cei din casă, pre cari își prepusese el că pentru vicleșugurile lor fu scos din Domnia dintâi. Și a învățat în taină pre lefegii, ce a avut străini, de s'au supus în curtea Domnească, la Iași, într'o zi și-a chemat pre obicei boierii la curte. Cari fără nicio grijă de primejdie ca aceia erau. Și, dacă au intrat în curte, slujitorii, după învățătura ce au avut, au închis porțile, și, ca niște lupi într'o turmă fără nici-un apărător, a intrat într'înșii de-i snopiau, și-i junghiau, nu numai boieri, ci și slujitori, nici îi alegea pre cei vinovați, ci unul ca altul îi punea sub sabie.

1. Vezi ed. Kogălniceanu, 1872, tom. I, pag. 219.

2. Idem., tom. I, pag. 446.

3. Idem., tom. I, pag. 206 - 9 și 221.

4. Idem., tom. I, pag. 222.

5. Idem., tom. I, pag. 220.

Mulți se vârau pre ferești de cădeau afară de-și frângeau picioarele. Și au pierit 47 de boieri, fără altă curte ce nu s'a băgat în seamă. Și așa, după atâta nedumnezeire, îi părea că și-a isbândit de la inimă”.

De la început vedem cât de mare e originalitatea lui C. Negruzzi. Dacă el urmărește în genere liniile modelului său, ele însuflă în schimb o viață clocotitoare, dinamică și plină de autentice accente dramatice. Pe canavaua bătrânească și oarecum lirică a cronicarului („ca niște lupi într'o turmă”... „fi snopiau” etc.) care se desfășură pe un plan de poveste, unde motivele interne ne sunt arătate direct de către povestitor — C. Negruzzi suprapune drama sa, puternic motivată sufletește, dar a cărei fire psihologice reies, nu din spusele autorului, ci indirect, dar cu atât mai impresionant, din faptele personajilor. Dealtminteri acolo, unde aceasta îi dă prilejul să reliefeze sau să concentreze acțiunea dramatizând-o, Negruzzi nu pregetă chiar să se depărteze de faptele istorice înseși.

Astfel tot Ureche ne spune în cronica sa că după ce Tomșa fugise la Liov (Lemberg) în țara leșească : „a trimis Craiul (Poloniei) pre sluga sa, pre Crasinski la Liov, de i-au tăiat capul Tomșii, a lui Moțoc Vornicul și a lui Veveriță Postelnicul și a lui Spancioc Spătarul, și i-au îngropat afară din târg la mănăstirea sfetei Onofrei” Nicolae Costin confirmă faptul și adaugă : „și Stroici a pierit atunci”. Deci mai toți protagoniștii dramei lui Negruzzi muriseră de mult. — Dar cât mai *reală* ne pare moartea lui Moțoc, așa cum a *imaginat-o* *nuvelistul*, decât cum a *descriș-o* *cronicarul*, căci în *nuvelă* această moarte, inventată din punctul de vedere al isto-

rieri, e exactă din acele a necesităților artei și a nevoilor psihologice ale acțiunii adevărate.

Tot așa, cititorul va putea să-și dea seamă ușor, recitind scena ospățului sau a măcelului boierilor, de puterea talentului lui Negruzzi și câtă viață autentică a știut el să scoată din acumularea detaliilor sugestive și din concentrarea luminei asupra momentelor principale. Descrierea mișcărilor mulțimii și reacțiilor sale, conduse nu de logică, ci de instinct și patimă, ne duce cu gândul la minunatul tablou, asemănător ca vigoare, din drama istorică a lui Pușkin : „Boris Godunov” — cunoscută desigur de Negruzzi, încă dela Chișinău, unde întâlnise pe poet.

La fel, introducerea, în contrast, după o formulă scumpă teatrului romantic (a lui V. Hugo în special), a îngerului binelui (Ruxanda) în luptă cu demonul răului (Lăpușneanul), aparține tot lui C. Negruzzi.

Nuvela ne apare, astfel, față de cronicile timpului, ca o scenă filmată sonor și, deci, dinamică și vie — față de o fotografie, care prin natura ei rămâne statică și mută. Pe drept cuvânt „Alexandru Lăpușneanul” poate fi propus și astăzi ca modelul cel mai reușit al nuvelii istorice românești¹⁾.

Am reprodus în această ediție și : „Sobietki și Românii”, așa cum alături de un tablou de preț, așezi o schiță a maestrului, ca să se înțeleagă și mai bine tainele artei sale.

Ion Pillat

¹⁾ Cititorul, dornic de mai mult, va putea recurge cu folos la capitolele respective din *Istoria literaturii române* a lui N. Iorga sau a lui Ov. Densusianu, și mai ales, la foarte utila monografie închinată lui C. Negruzzi de dl. E. Lovinescu, care a scos acum câțiva ani o bună ediție a „*Fragmentelor Istorice*”, precum și la excelenta ediție, comentată de D-șoara V. Ghiaciov, de la „*Scrisul Românesc*”, din Craiova,

MĂRTURIA UNUI CONTIMPORAN ¹⁾

— V. ALECSANDRI DESPRE C. NEGRUZZI —

Crescut în țară sub privigherea părintelui său, el²⁾ își dezvoltă spiritul, își înmulți cunoștințele prin citirea autorilor clasici, atât elini cât și francezi și de la sine se înfrăți cu școala romantică, a căreia șef era Victor Hugo. O oprire destul de lungă în Basarabia și Rusia de sud punându-l în relație cu vestitul poet Pușkin, gustul său pentru literatura modernă se afirmă încă mai mult și, ca prin un efect magic, el se trezi deodată cu o avere bogată de idei noi, de poezii armonioase și de stil curat românesc. Avea sărmanul o comoară și nu se putea bucura de a o împărți cu nimeni, căci împrejurul său nimeni nu era în stare să o prețuiască la adevărata ei valoare.

Efect curios al legii de contrasturi ! efect natural al sistemului de opresie ! Pe când stilul general arlechinat³⁾ cu grecismuri, slavonismuri, francismuri, mirosia a biurocrație, modelându-se pe fraza stereotipă de : *așa precum și în urma celor mai sus pomenite* ; pe când poezia lăncezia în versuri trăgănate de 16 picioare și

1. Citat din *Prefața* lui V. Alecsandri la „*Scrierile lui Costache Negruzzi*”. Socec, 1872—75.

2. C. Negruzzi.

3. Impeticit cu haina pestriță a lui Arlechino personajul burlesc din Comedia italiană.

șchiopăta sub forma de ode lingușitoare către ministru, domn și împărat, C. Negruzzi traducea cu o măiestrie artistică *baladele* lui V. Hugo, și minunata poezie a lui Pușkin : *Șalul Negru*. Limba lui era corectă, versificarea armonioasă și traducerea demnă de original.

Pe când clerul ținea într'o mână discul drăgălaș și în cealaltă fulgerele afuriseniei, C. Negruzzi îndrăsnia a scrie pe *Tudorică, jucătorul de cărți*¹⁾ și să traducă în colaborare cu A. Donici *Satirele prințului Antioh Cantemir*, în care se găsesc pasagiuri ca următorul :

De vrei să fii Episcop, c'o mantie vărgată
 Infășură-ți trufia, îți pune lanț de aur,
 Sub mitră strălucită ascunde-ți capul tău
 Și sub o barbă lungă stomahul îmbuibat,
 Diaconul să meargă cu cârja înainte.
 Te'ntinde 'ntr'o caretă și tot blagoslovește
 În dreapta și în stânga, când ești plin de venin, etc.

Pe când tradițiile istorice căzuseră în uitare și faptele glorioase ale strămoșilor noștri se perdeau în întunericul ignoranței, C. Negruzzi avu nobila dorință de a deștepta simțul național prin poemul istoric : *Aprodul Purice*. Acest mic poem cuprinde tablouri de o rară frumuseță și se deosebește atât prin armonia versurilor cât și prin o energie de stil necunoscută încă până la dânsul. Inceputul e pastoral și încântător :

Clocârlia cea voioasă prin văzduh se legăna
 Si'nturnarea primăverii cu dulci ciripiri serba,
 Plugarul cu hărnicie s'apucase de arat, etc.

Iar cu cât poetul intră mai afund în subiectul

1. *Dacia literară*, în care a apărut această nuvelă. a fost suspendată după reclamarea clerului și C. Negruzzi a fost exilat. (V. Alecsandri). — Pentru textul nuvelii vezi „*Pagini Alese*”, No. 10.

său, versul devine oțelit și, când descrie lupta de pe malul Siretului între ostașii lui Ștefan Vodă și armia ungurească a lui Hroirot, poemul ajunge la înălțimea epică. În acel pasagiu, poezia descriptivă produce efecte de minune în ochii și în auzul cetitorilor prin nechezarea cailor, prin zingănitul armelor și, mai ales, prin eroismul Domnului. Se cunoaște că nu fără intenție Negruzzi colora atât de viu tabloul său ; lui îi plăcea să puie în fața tronului imaginea sublimă a lui Ștefan ca un contrast amar ; îi plăcea să arate boierilor degenerați din timpul său cum erau acei de pe timpurile vitejiei, care, în loc de a trăi în trândăvie, știau să moară cu sabia în mână pentru apărarea țării. *Aprodul Purice* a fost o palmă dată de trecutul glorios prezentului mișelit.

Pe când palatul domnesc era considerat ca un soi de templu, iar Domnul ca un soi de Budha nefailibil, C. Negruzzi avea curajul a scoate la lumină imaginea cruntă a lui *Alexandru Lăpușneanul* și a spune boierilor un mare adevăr : „*Poporul e mai puternic decât boierimea !*”

Proști dar mulți ! răspunde Lăpușneanul vornicului Moțoc, în scena măcelului din palat, atunci când poporul adunat la poarta Cuiții striga : *capul lui Moțoc vrem !* Acel răspuns al Domnului : *Proști dar mulți !* cuprindea în trei cuvinte o adevărată revoluție socială. Prin urmare, novela istorică fu rău văzută la palat, rău primită de boieri ; însă ea își dobândi pe loc rangul cel mai înalt în literatura română și va rămâne totdeauna un model perfect de stil, de limbă frumoasă, de creație dramatică și de o necontestată originalitate.

Nu mai enumer celelalte *păcate ale tinerețelor*¹⁾

1. Vezi No, 10 din „*Pagini Alese*”,

toate spirituale, atrăgătoare și plăcute ca păcatul, însă voi declara fără nici o părtinire de veche amicie, că valoarea scrierilor lui C. Negruzzi, mare prin calitățile lor, se mărește, în proporție colosală, când gândirea mea se rapoartă la timpul de sterilitate, în care ele au fost produse. În anii de secetă, rodurile copacilor sunt mai cu seamă prețioase.

Bagajul literar al lui Negruzzi este mai puțin voluminos, precum a fost și acel al lui *Prosper Mérimée* în Franța, însă câștigă în calitate ce-i lipsește în cătine. El zicea : „*mai bine vreu un armăsar arăpesc decât o herghelie tătărască, și : decât un câmp de măcieși mai bine un singur trandafir*”. Avea multă dreptate și zicea un mare adevăr în limbajul său original, căci mai bucuroși să fim de a poseda în bibliotecă un singur din *păcatele* lui Negruzzi, decât o sută de tomuri a unor literați păcătoși.

Am asemănat pe Negruzzi cu *Mérimée* în privirea cătimii operelor, acea asemănare o găsim și în natura talentului și chiar a spiritului lor. Amândoi aveau condeie de oțel mlădios, cu care știau a cizela foarte fin limba, de care se serveau. Ei aveau deopotrivă simțul estetic în producerile lor și posedau același farmec de narrație. Orice întâmplare zilnică, orice istorioară cât de neînsemnată, Negruzzi știa să o prezinte sub forme interesante, și atât convorbirea lui variată, cât și tactul purtării, modestia și blândețea carcaterului său, l’au făcut a fi mult simpatic contemporanilor săi.

Ca om politic, deși rolul său nu a fost însemnat, e de ajuns să amintim aici, că, fiind deputat sub Domnia lui Sturdza Vodă, el a fost exilat de două ori la moșia sa, Trifeștii, de pe malul Prutului, pentru *crimul neertat* că avea idei liberale și făcea opoziție guvernului,

Însă și diversele posturi ce a ocupat, dela simplu *diac de Visterie*,—post în care intrau întâiu leciorii de boieri pe atunci,—până la postul de Ministru de Finanțe, și cariera politică, erau contrare gustului și tendințelor sale literare. În nămolul de dele, adunate împrejurul lui de șicana proceselor, în mijlocul lucrărilor seci de cancelarie, la care a fost condamnat o mare parte din viață, el găsea timp a comite plăcute *păcate*, colaborând la toate foile ce se iveau pe orizontul literar: *Curicul de ambe sere* al lui Heliad, *Albina* lui Asachi, *Alăuta românească*, *Dacia* lui Kogălniceanu, *Progresul*, *România literară* a lui Alecsandri, *Lumina* lui Hajdău, și chiar *Convorbirile literare*, s'au ornat cu mărgăritare ieșite din șiragul său. Insuși repertoriul teatrului național se îmbogăți cu două piese originale: *Doi țărani și cinci cârlani* și *Muza dela Burdujeni*, această muză a rămas un tip în panorama noastră socială. Așa dar, ca membru al societăței, C. Negruzzi a fost o individualitate marcantă printre contemporanii săi.

Ca om politic, a fost liberal într'un timp unde liberalismul era periculos, căci îl amenința exilul.

Ca om de litere, a fost, este încă și va fi mult timp în fruntea prozatorilor Români¹⁾.

Mircești, Ghenar, 1872.

1. Pentru viața și opera lui C. Negruzzi a se consulta și studiul introductiv, cu notita biografică și bibliografică, din No. 10 al „*Pașinilor Alese*”: „Cum am învățat Românește” „*Serisori*”, ș. a.

ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL

1564—1569

I

Dacă voi nu mă vrei, eu vă vreau...

Iacob Eraclid, poreclit Despotul, pierise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa, care acum cârmuia țara, dar Alexandru Lăpușneanul, după înfrângerea sa în două rânduri, de oștile Despotului, fugind la Constantinopol, isbutise a lua oști turcești și se înturna acum să-și goniască pe răpitorul Tomșa, și să-și ia scaunul, pe care nu l-ar fi pierdut, de n'ar fi fost vândut de boieri. Intrase în Moldova, întovărășit de șapte mii Spahii și de vre-o trei mii oaste de strânsură. Însă, pe lângă aceste, avea porunci împăratești către Hanul Tătarilor Nogai, ca să-i dea oricât ajutor de oaste ce va cere.

Lăpușneanul mergea alături cu Vornicul Bogdan, amândoi călări pe armăsari turcești și înarmați din cap până în picioare.

— Ce socoți, Bogdane, zise după puțină tăcere, isbândi-vom oare?

— Să nu te îndoiești, Măria Ta, răspunse curtezanul, țara geme sub asuprirea Tomșci. Oastea toată se va supune, cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, câți i-au mai

lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum vor vedea că Măria Ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa.

— Să dea Dumnezeu să n'am nevoie a face ceeace a făcut Mircea Vodă la Munteni; dar ți-am mai spus, eu îi cunosc pe boierii noștri, căci am trăit cu dânșii.

— Aceasta rămâne la înalta înțelepciune a Măriei Tale.

Vorbind așa au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.

— Doamne, zise un Aprod apropiindu-se, niște boieri, sosind acum, cer voie să se înfățișeze la Măria Ta.

— Vie, răspunse Alexandru.

Curând intrară sub cortul unde el ședea, înconjurat de boierii și căpitani ai săi, patru boieri, din care doi mai bătrâni, iar doi juni. Aceștia erau Vornicul Moțoc, Postelnicul Veveriță, Spătarul Spancioc și Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru Vodă, se închinară până la pământ, fără a-i săruta poala după obicei.

— Bine ați venit boieri, zise acesta silindu-se a zâmbi.

— Să fii Măria Ta sănătos, răspunseră boierii.

— Am auzit, urmă Alexandru, de bântuirile țării și am venit s'o mântui; știu că țara m'așteaptă cu bucurie.

— Să nu bănuiești, Măria Ta, zise Moțoc, țara este liniștită, și poate că Măria Ta a auzit lucrurile precum nu sunt; căci așa este obiceiul norodului nostru, să facă din țânțar armăsar. Pentru aceea obștia ne-a trimes pe noi, să-ți spunem că norodul nu te vrea, nici te iubește și Măria Ta să te întorci înapoi că...

— Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răs-

punse Lăpușneanul, ai cărui ochi scânteiară ca un fulger și, dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pe voi, și voi merge ori cu voia ori fără voia voastră. Să mă întorc? Mai de grabă își va întoarce Dunărea cursul îndărăt. A ! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțeleg? ¹⁾)

— Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi suntem datori a-ți spune adevărul. Boierii sunt hotărâți a pribegi la Unguri, la Leși și la Munteni, pe unde au toți rude și prieteni. Vor veni cu oști străine, și vai de biata țară, când vom avea rășboaie între noi, și poate și Măriei Tale nu-i va fi bine, pentru că Domnul Ștefan Tomșa... — Tomșa ! El te-a învățat a vorbi cu atâta dârzie ? Nu știi cine mă oprește să nu-ți sfarâm măselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucând măciuca de aramă din mâna lui Bogdan. Ticălosul acela de Tomșa v'a învățat?...

— Ticălos nu poate fi acel ce s'a învrednicit a se numi Unsul lui Dumnezeu, zise Veveriță. — Au doar nu sunt și eu Unsul lui Dumnezeu ? au doar nu mi-ați jurat și mie credință când eram numai Stolnicul Petre ? Nu m'ați ales voi ? Cum a fost oblăduirea mea ? Ce sânge am vărsat ? Care s'a întors dela ușa mea, fără să câștige dreptate și mângâiere ? Și însă acum nu mă vreți, nu mă iubiți ? Ha ! ha ! ha !

Râdea ; mușchii i se suciau în râsul acesta și ochii lui hojma ²⁾) clipiau.

— Cu voia Măriei Tale, zise Stroici, vedem că moșia ³⁾) noastră a să cadă de isnoavă ⁴⁾) în călcarea păgânilor. Când astă negură de Turci

1. Miron Costin.

2. In toate părțile.

3. Patria.

4. Va cădea din nou.

va piăda și va pustii țara, pe ce vei domni Măria Ta?

— Și cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgâni, ce aduci cu Măria Ta? adăugă Spancioc.

— Cu averile voastre, nu cu banii țăranilor, pe care-i jupuiți voi. Voi mulgeți laptele țării, dar a venit vremea ca să vă mulg și eu pe voi. Destul, boieri! Intoarceți-vă și spuneți celui ce v'a trimis, ca să se feriască să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanele lui surle, și din pielea lui căptușeală dobelor mele.

Boierii ieșiră mâhniți; Moțoc rămase.

— Ce-ai rămas? întrebă Lăpușneanu.

— Doamne! Doamne! zise Moțoc căzând în genunchi, nu ne pedepsi pe noi după fără-de-legile noastre! Adă-ți aminte că ești pământean¹), adă-ți aminte de zisa scripturii și iartă greșităilor tăi! Cruță pe biata țară, Doamne! sloboade oștile aceste de păgâni; vino cu câți Moldoveni ai pe lângă Măria Ta, și noi chizeșuim că un fir de păr nu se va clăti din capul Înălțimii tale; și de-ți vor trebui oști, ne vom înarma noi cu femei și copii, vom ridica țara în picioare, vom ridica slugile și vecinii noștri. Incede-te în noi!

— Să mă încred în voi? zise Lăpușneanu, înțelegând planul lui. Pesemne gândești că eu nu știu zicătoarea moldovenească: „Lupul părul schimbă, iar năravul ba?” Pesemne nu vă cunosc eu, și pe tine mai vârtos? Nu știu că, fiind mai mare peste oștile mele, cum ai văzut că m'au biruit, m'ai lăsat? Veveriță îmi este vechi dușman, dar încăi niciodată nu s'a ascuns; Spancioc este încă tânăr, în inima lui este iu-

1. Patriot.

bire de moșie; îmi place a privi sumeția lui, pe care nu se silește a o tăinui. Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pe oameni, nu știe ce este îmbunarea și minciuna; lui i se par că toate păsările ce zboară se mânâncă. Dar tu, Moțoc? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți domnii, ai vândut pe Despot, m'ai vândut pe mine, vei vinde și pe Tomșa; spune-mi, n'aș fi un nătărău de frunte, când m'aș încrede în tine? Eu te iert însă, că ai îndrăsnit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mânji în sângele tău; te voi cruța, căci îmi ești trebuitor, ca să mă mai ușurezi de blestemurile norodului. Sunt alți trântori, de care trebuie curățit stupul.

Moțoc îi sărută mâna, asemenea cânelui care, în loc să muște, linge mâna care-l bate. El era mulțumit de făgăduința ce câștigase; știa că Alexandru Vodă o să aibă nevoie de un intrigant, precum era el. Deputații erau porunciți de ¹⁾ Tomșa, ca, neputând înturna pe Lăpușneanu din cale, să-și urmeze drumul la Constantinopol, unde, prin jaloare și dare de bani, să mijlocească mazilia ²⁾ lui. Dar văzând că el venia cu însăși învoirea Porții; pe de alta sfiindu-se a se întoarce fără nici o ispravă la Tomșa, cerură voie să rămână a-l întovărăși. Acesta era planul lui Moțoc, ca să se poată lipi de Lăpușneanu. Voia li se dete.

II.

Ai să dai samă Doamnă !...

Tomșa, nesimțindu-se în stare a se împotrivi, fugise în Valahia, și Lăpușneanu nu întâlnește

1. Aveau poruncă dela

2. Exilarea.

nici o împiedicare în drumul său. Norodul pretutindeni îl întâmpina cu bucurie și nădejde, aducându-și aminte de întâia lui Domnie, în care el nu avusese vreme a-și desvălui urâtul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiți : știau că norodul îi urăște, și pe Domn că nu-i iubește.

Îndată ce sosise, Lăpușneanul porunci să umple cu lemne toate cetățile Moldovei, afară de Hotin, și le arse, vrând să strice prin aceasta azilul nemulțumiților cari de multeori, sub adăpostul zidurilor acestora, urziau comploturi și ațâțau revolte. Ca să sece influența boierilor și să stârpească cuiburile feudalității, îi despuie de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pe norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omora din când în când. La cea mai mică greșală dregătorească, la cea mai mică plângere ce i se arăta, capul vinovatului se spânzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui, adevărate sau plăsmuite, și el nu apuca să putreziască, când alt cap îi lua locul.

Nimeni nu îndrășnia a grăi împotriva lui, cu cât mai vârtos a lucra ceva. O gvardie numeroasă de lefegii Albanezi, Sârbi, Unguri, isgoniți pentru relele lor fapte, își aflaseră scăparea lângă Alexandru, care, plătindu-i bine, îi avea hărăziți ¹⁾; iar oștile moldovene, sub căpitani creiature a lui, le ținea pe margini; slobozind însă pe ostași pe la casele lor, le mărginise în puțin număr.

Într'o zi el se primbla singur prin sala pala-

1. Devotați.

tului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moțoc care intrase iar în favor, și care ieșia, după ce îi înfățișase planul unei nouă contribuții. Se părea neastâmpărat, vorbea singur și se cunoștea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună, când, o ușă lăturalnică deschizându-se, lăsă să între Doamna Ruxanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș, care—zice cronica—cu multă jale și mahnire a tuturor s'a îngropat în Sf. Mănăstire Probota, zidită de el, Ruxanda rămăsese în fragedă vârstă, sub tutoratul a doi frați mai mari, Iliaș și Ștefan. Iliaș, urmând în tronul părintelui său, după o scurtă și desfrânată Domnie, se duse la Constantinopol, unde îmbrătoșă mahometismul, și în locul lui se sui Ștefan. Acesta fu mai rău decât fratele său; începu a sili pe străini și pe catolici a-și lepăda religia, și multe familii bogate, ce se locuiseră în țară, pribegiră din pricina aceasta, aducând sărăcie pământului și cădere negoțului. Boierii, care, cei mai mulți, erau încuscriți cu Polonii și Ungurii, se supărară, și, corespunzându-se cu boierii pribegi, hotărîră peirea lui. Poate ar mai fi întârziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrânarea lui nu l-ar fi grăbit. *Nu hălăduia de răul lui nici o jupâneasă, dacă era frumoasă*, zice Cronicarul în naivitatea sa. Intr'o zi, când se afla la Țuțora, ne mai așteptând sosirea boierilor pribegi, boierii ce erau cu dânsul, ca să nu-l scape, au tăiat frânghiile cortului sub care el ședea, și dând năvală, l-au ucis.

Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș, și pe dânsa boierii ucigași o hotărîseră a fi soția unui oarecărui numit Jolde, pe care ei îl aleseseră de Domn. Dar Lăpușneanul, ales de boierii pribegi, întâmpinând pe Joldea,

îl birui, și, prinzându-l îi tăe nasul și-l dădea la călugărie; și ca să tragă inimile norodului în care via¹⁾ încă pomenirea lui Rareș, se însură și luă el pe fiica lui.

Astfel gingașa Ruxanda ajunsese a fi parte a biruitorului.

Când intră în sală, ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unei soții, fiice și surori de Domn.

Peste zobonul ²⁾ de stofă aurită purta un be-nișel de felendreș ³⁾ albastru, blănit cu samur, a căruia mânecă atârnau dinapo⁴⁾; era încinsă cu un colan de aur ce se încheia cu mari paftale de matostat, împrejurate cu pietre scumpe; iar pe grumazii ei atârna o salbă de multe și-ruri de mărgăritar. Șlicul ⁴⁾ de samur, pus cam într'o parte, era împodobit cu un surguci ⁵⁾ alb, și sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atunci, se împărțea despletit pe umerii și spatele sale. Figura ei avea acea frumusețe, care făcea odinioară vestite pe femeile României și care se găsește rar acum, degenerând cu amestecul națiilor străine. Ea însă era tristă și tânjitoare, ca floarea expusă arșiței soarelui, ce nu are nimic s'o umbriască. Ea văzuse murind pe părinții săi, privise pe un frate lepădându-și religia și pe celalt ucis; și mai întâi hotărâtă de obșteie a fi soția lui Jolde (pe care nici îl știa), acum fusese silită de aceeași obșteie, care dispoza de inima ei fără a o mai întreba, a da mâna lui Alexandru Vodă, pe care, cinstindu-l și supuindu-i-se ca unui băr-

1. Trăia.

2. O haină lungă deschisă dinainte.

3. Catifea.

4. Căciulița.

5. Penaj.

bat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat în el cât de puțină simțire omenească.

Apropiindu-se, se plecă și-i sărută mâna. Lăpușneanul o apucă de mijloc și, ridicând-o ca pe o pană, o puse pe genunchii săi.

Ce veste, frumoasa mea Doamnă? zise el, sărutând-o pe frunte. Ce pricină te face astăzi, când nu-i sărbătoare, a-ți lăsa fusele? Cine te-a trezit așa de dimineață?

— Lacrimile jupâneselor văduve care se varsă la ușa mea și care strigă răsplătire la Domnul Hristos și la Sfânta Născătoare, pentru sângele care verși.

Lăpușneanul, posomorîndu-se, desfăcu brațele; Ruxanda căzu la picioarele lui.

— O, bunul meu Domn! viteazul meu soț! urma ea, destul! Ajungă atâta sânge vărsat, atâtea văduvii, atâția sărmani! ¹⁾). Gândește că Măria Ta ești prea puternic și că niște săraci boieri nu-ți pot strica. Ce-ți lipsește Măriei Tale? N'ai cu nimeni război; țara este liniștită și supusă. Eu, Dumnezeu știe cât te iubesc! și copiii Măriei Tale sunt frumoși și tineri. Judecă, că după viață este și moarte, și că Măria Ta ești muritor și ai să dai sama! Pentru că cu mănăstirile, nu se răscumpără sângele, ci mai ales ispitești și înfrunți pe Dumnezeu, socotind că, făcând biserici, îl poți împăca, și...

— Muiere nesocotită! strigă Lăpușneanul, sărind drept în picioare, și mâna lui prin deprindere se rezemă pe junghiul ²⁾ din cingătoarea sa; dar îndată, stăpânindu-se, se plecă, și ridicând pe Ruxanda de jos:

1. Orfani.

2. Un cuțit al cărui mâner se ascundea în teacă și care slujea spre înjunghierea dușmanului învins.

— Doamna mea ! îi zise, să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău nu știu ce se poate întâmpla. Mulțamește Sfântului mare mucenic Dimitrie isvorîtorul de mir, al cărui hram se prăznuește la biserica ce noi i-am făcut la Pângărați, că ne-a oprit de a face un păcat, aducându-ne aminte că ești mama copiilor noștri.

— De aș ști că mă vei și omorî, nu pot să tac. Eri, când voiam să intru, o jupâneasă cu cinci copii s'a aruncat înaintea rădvanului meu¹⁾ și m'a oprit arătându-mi un cap ținut în poarta curții. Ai să dai sama, Doamnă ! îmi zise, că lași pe bărbatul tău să ne taie părinții, bărbații și frații. Uită-te Doamnă, acesta-i tatăl copiilor acestora, care au rămas săraci ! Uită-te ! — și îmi arăta capul sângeros, și capul se uita la mine grozav ! — Ah ! Stăpâne ! de atunci neîncetat văd capu-acela și mi-e tot frică ! Nu pot să mă odihnesc !

— Și ce vrei ? întrebă Lăpușneanul zâmbind.

— Vreau să nu mai verși sânge, să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiate, că sare inima din mine...

— Îți făgăduiesc, că de poimâine nu vei mai vedea, răspunse Alexandru Vodă ; și mâine îți voi da un leac de frică.

— Cum ? Ce vrei să zici ?

— Mâine vei vedea. Acum, dragă Doamnă, du-te de-ți vezi copiii, și caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine și pune la cale să ne gătiască un ospăț, căci mâine dau masă mare boierilor.

Doamna Ruxanda ieși, după ce iarăși îi sărută mâna. Bărbatul său o petrecu până la ușe.

1. Un fel de caretă așezată pe arcuri.

— Ei ! pus-ai toate la cale, întrebă el, viind grabnic către Armaşul său, care intrase atunci.

— Tot este gata.

— Dar oare vor veni ?

— Vor veni.

III.

Capul lui Moşoe vrem...

De cu sară se făcuse de ştire tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la Mitropolie, unde era să fie şi Domnul, ca să asculte Liturghia şi apoi să vie să prânzească la curte.

Când sosi Alexandru Vodă, sfânta slujbă începuse şi boierii erau toţi adunaţi.

Impotriva obiceiului său, Lăpuşneanul în ziua aceea era îmbrăcat în toată pompa domnească. Purta coroana Paleologilor şi, peste dulama poloneză de catifea stacojie, avea cabaniţa turcească. Nici o armă nu avea alta decât un mic junghiu cu prăsele de aur ; iar printre bumbii dulămii se zăria o zea de sârmă.

După ce a ascultat sfânta slujbă, s'a coborât din strană, s'a închinat pe la icoane, şi apropiindu-se de racla¹⁾ Sf. Ioan cel nou, s'a plecat cu mare smerenie, şi a sărutat moaştele Sfântului. Spun că în minutul acela el era foarte galben la faţă, şi că racla Sfântului ar fi tresărit.

După aceasta, suindu-se iarăşi în strană, se înturnă către boieri şi zise :

„Boieri dumneavoastră ! Dela venirea mea cu a doua domnie şi până astăzi, am arătat asprime către mulţi ; m'am arătat cumplit, rău, vărsând

1. Cosciugul.

sângele multora. Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău și de nu mă căiesc de aceasta ; dar dumneavoastră știți că m'a silit numai dorința de a vedea conținând gâlcevurile și vânzările unora și altora, cari țintiau la risipa țării și la peirea mea. Astăzi sunt altfel trebile. Boierii și-au venit în cunoștință ; au văzut că turma nu poate fi fără păstor pentrucă zice Mântuitorul : *Bate-voi Păstorul, și se vor împrăștia oile.*

„Boieri dumneavoastră ! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca niște frați, pentrucă aceasta este una din cele zece porunci : *să iubești pe aproapele tău ca însuși pe tine*, și să ne iertăm unii pre alții, pentrucă suntem muritori, rugându-ne Domnului nostru Iisus Hristos—își făcu cruce—să ne ierte nouă greșalele noastre, precum iertăm și noi greșiților noștri”.

Sfârșind această deșănțată cuvântare, merse în mijlocul bisericii, și după ce se închină iarăși, se înturnă spre norod în față, în dreapta, și în stânga zicând : Iertați-mă, oameni buni și boieri dumneavoastră.

„Dumnezeu să te ierte, Măria Ta” ! răspunseră toți, afară de doi juni boieri ce stau gânditori, rezemați de un mormânt lângă ușă, însă nimeni nu li-a luat sama.

Lăpușneanul ieși din Biserică, poftind pe boieri să vie ca să ospăteze împreună ; și încălcând, se înturnă la palat. Toți se împrăștiară.

— Cum ți pare ? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pe Alexandru Vodă.

— Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la masă, răspunse celălalt ; și se amestecară în norod. Aceștia erau Spancioc și Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospățul acesta. Vestea se împrăștiase că Domnul se împăcase cu boierii ; și boierii se bucurau de

o schimbare ce le da nădejde, că vor putea ocupa iarăși posturi, ca să adune noi avuții din sudoarea țăranului. Cât pentru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aștepta vreun bine, nici prepunea vreun rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alexandru Vodă; cârtia numai asupra ministrului său Moțoc, care întrebuiința creditul ce avea la Domn, spre impilarea gloatei. Căci deși erau neconținute jalbele obștei pentru jefuirile lui Moțoc, Lăpușneanul sau nu le răspundea sau nu le asculta.

Ceasul prânzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărășiți fiecare de câte două-trei slugi. Luau sama însă că curtea era plină de Lefegii înarmați și că patru tunuri stau îndreptate spre poartă; dar socotiau că sunt puse pentru a serba, după obicei, ceremonia prin salve. Unii poate că-și prepuneau vreo cursă, dar odată intrând, nu se mai puteau înturna, căci porțile erau străjuite și păzitorii porunciți a nu lăsa să iasă nimeni.

Adunându-se boierii, 47 la număr, Lăpușneanul se puse în capul mesei, având în dreapta pe logofătul Troțușan și în stânga pe vornicul Moțoc. Incepută a zice¹⁾ din surle și bucatele se aduseră pe masă.

În Moldova, pe vremea aceea, nu se introducea încă moda mâncărilor alese. Cel mai mare ospăț se cuprindea din câteva feluri de bucate. După borșul polonez, veniau mâncări grecești fierte cu verdețuri, care plutiau în unt; apoi pilaful turcesc și, în sfârșit, fritpurile cosmopolite. Pânza mesei și șervetele erau de filaliu²⁾

1. A cânta.

2. O țesătură foarte subțire.

țesute în casă. Tipsiile, pe care aduceau bucatele, talgerile și paharele erau de argint. Pe lângă perete stau așezate în rând, mai multe ulcioare pântecoase, pline de vin de Odobești și de Cotnari, și la spatele fiecărui boier *dvoria*¹⁾ câte o slugă care *dregea*²⁾. Toate aceste slugi erau înarmate.

În curte, pe lângă două junci și patru berbeci fripți, erau trei boloboace desfundate, pline de vin; slujitorii mâncau și beau; boierii mâncau și beau. Acum capetele începură a se înfierbânta; vinul își făcea lucrare. Boierii închinău și urau pe Domn cu vivate sgomotoase, la care răspundeau Lefegiii prin chiote și tunurile prin bubuit.

Acum era aproape a se scula dela masă când Veveriță ridică paharul și, închinând, zise: Să trăești întru mulți ani, MăriaTa! să stăpânești țara în pace, și Milostivul Dumnezeu să te înțăriască în gândul ce ai pus de a nu mai strica pe boieri, și a bântui norodul...

N'apucă să sfârșiască, căci, buzduganul Armașului lovindu-l drept în frunte, îl doborî la pământ.

— A! voi ocăriți pe Domnul vostru! strigă acesta; la ei, flăcăi! În minut toți slujitorii de pe la spatele boierilor, scoțând junghiurile, îi loviră; și alți ostași, aduși de căpitanul de Lefegii, intrară și năpustiră cu săbiile în ei. Cât pentru Lăpușneanul, el luase pe Moțoc de mână și se trăsese lângă o fereastră deschisă, de unde privia măcelăria ce începuse. El râdea; iar Moțoc silindu-se a râde, ca să placă stăpânului, simția părul sburlindu-i-se pe cap și dinții săi clăn-

1. Slujia.

2. Vărsa vinul în pahare.

țânind. Și, cu adevărat, era groază a privi această scenă sângeroasă. Inchipuiască-și cineva într-o sală de cinci stânceni lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotărâți spre ucidere, călăi și osândiți, luptându-se unii cu furia desnădejzii și alții cu aprinderea beției. Boierii, neavând nici o grije, surprinși mișelește pe din dos, fără arme, cădeau fără a se mai împotrivi. Cei mai bătrâni muriau făcându-și cruce; mulți însă din cei mai jûni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacâmurile mesei, se făceau arme în mâna lor; unii, deși răniți, se încheștau cu furie de gâtul ucigașilor și, nescotind ranele ce le primiau, îi strângeau până îi înădușiau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, își vindea scump viața.

Mulți Lefegii pieriră, dar, în sfârșit, nu mai rămase nici un boier viu. Patruzeci și șapte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta și trânta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărseseră și vinul, amestecat cu sânge, făcuse o baltă pe lespezile sălei.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea în curte. Slugile boierilor, văzându-se lovite fără veste de soldați, plecară de fugă. Puțini care scăpară cu viață, apucând a sări peste ziduri, dase alarmă pe la casele boierilor; și invitând pe alte slugi și oameni boierești burzuluișeră norodul, și tot orașul alergase la poarta curții, pe care începuse a o tăia cu securile. Ostașii, amețiți de beție, făceau numai o slabă împotrivire. Gloata se întărâta din mult în mai mult.

Lăpușneanul, pe care îl înștiințase de pornirea norodului, trimise pe Armaș să-i întrebe ce vor și ce cer? Armașul eși.

— Ei, vornice Moțoace, zise apoi, întorcându-se spre acesta, spune, n'am făcut bine că

m'am mântui de răii aceştia şi am scăpat ţara de aşa râie?

— Măria Ta, ai urmat cu mare înţelepciune, răspunse mârşavul curtezan; eu de mult aveam de gând să sfătuesc pe Măria Ta la aceasta, dar văd că înţelepciunea Măriei Tale a apucat mai 'nainte, şi ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că... era să...

— Văd că Armaşul întârzie, zise Lăpuşneanul, curmând pe Moţoc, care se învălmăşia în vorbă. Imi vine să poruncesc să dea cu tunurile în prostimea aceia. Ha, cum socoţi şi dumneata? — Aşa, aşa, să-i improaşte cu tunurile; nu-i vreo pagubă c'or muri câteva sute de mojiçi, de vreme ce au pierit atâţia boieri. Da, să-i omoare de istov¹).

— Mă aşteptam s'aud asemenea răspuns, zise cu oţerire Lăpuşneanul, dar să vedem întâi ce vor.

În vremea aceasta, Armaşul se suie pe poarta curţii şi, făcând semn, strigă: Oameni buni! Măria Sa Vodă întreabă ce vreţi şi ce cereţi? şi pentru ce aţi venit aşa cu *zurba*?

Prostimea rămase cu gura căscată. Ea nu se aştepta la asemenea întrebare. Venise fără să ştie pentru ce a venit şi ce vrea. Incepu a se strânge în cete, cete, şi a se întreba unii pe alţii ce să ceară. În sfârşit începură a striga:

— Să micşoreze dăjdiile! — Să nu ne zapciească!

— Să nu ne mai împliniască! — Să nu ne mai jefuiască!

— Am rămas săraci! — N'avem bani! — Ni i-au luat toţi Moţoc! — Moţoc! Moţoc! — El ne beleşte şi ne pradă! — El sfătueşte pe Vodă! — Să moară!

1. Cu totul.

Moțoc să moară ! Capul lui Moțoc vrem !

Acest din urină cuvânt, găsind un ecou în toate inimile, fu ca o scânteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas, și acest glas striga : capul lui Moțoc vrem !

— Ce cer ? întrebă Lăpușneanul, văzând pe Armaș intrând.

— Capul Vornicului Moțoc, răspunse.

— Cum ? ce ? strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un șerpe ; n'ai auzit bine, fârtate ! vrei să șuguești, dar nu-i vreme de șagă. Ce vorbe sunt aceste ? Ce să faci cu capul meu ? Îți spun că ești surd ; n'ai auzit bine !

— Ba foarte bine, zise Alexandru Vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

În adevăr, ostașii ne mai împotrivindu-se, norodul începuse a se cățăra pe ziduri, de unde striga în gura mare : Să ne dea pe Moțoc ! Capul lui Moțoc vrem !

— Oh ! păcătosul de mine ! strigă ticălosul. Maică prea curată Fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc !

„Dar ce le-am făcut eu oamenilor acestora ? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta, și mă jur să fac o Biserică, să postesc cât voi mai avea zile, să ferec cu argint Icoana ta cea făcătoare de minuni dela Mănăstirea Neamțului !...

„Da milostive Doamne, nu-i asculta pe niște proști, pe niște moșici. Pune să dea cu tunurile într'înșii !... Să moară toți ! Eu sunt un boier mare ; ei sunt niște proști !

— Proști, dar mulți, răspunse Lăpușneanul cu sânge rece ; să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat ? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moșiei¹⁾ dumitale,

1. Țării.

cum ziceai însuși, când îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubește țara. Sunt bucuros că-ți răsplătește norodul pentru slujba cemi-ai făcut, vânzându-mi oastea lui Anton Sechele¹), și mai pe urmă lăsându-mă și trecând în partea Tomșii.

— Oh ! nenorocitul de mine ! strigă Moțoc smulgându-și barba, căci de pe vorbele tiranului înțelegea că nu mai este scăpare pentru el. Incai lăsa-ți-mă să mă duc să-mi pun casa la cale ! fie-vă milă de jupâneasa și de copilașii mei ! Lăsați-mă să mă spovedesc ! Și plângea, și țipa, și suspina.

— Destul ! strigă Lăpușneanu, nu te mai boci ca o muiere ! Fii român verde. Ce să te mai spovedești ? Ce ai să spui duhovnicului ? Că ești un tâlhar și un vânzător ? Asta o știe toată Moldova. Haide ! luați-l de-l dați norodului, și-i spuneți că în acest fel plătește Alexandru Vodă celor ce pradă țara.

Indată Armașul și Căpitanul de Lefegii începură a-l târî. Ticăitul boier răcnea cât putea, vrând să se împotrivească ; dar ce puteau bătrânele lui mâni împotriva celor patru brațe sdravene, care-l trăgeau ! Vrea să se sprijiniască în picioare, dar se împiedica de trupurile confrăților săi, și luneca pe sângele ce se închegase pe lespezi. În sfârșit puterile îi slăbiră și sate-liții tiranului, ducându-l pe poarta curții mai mult mort decât viu, îl îmbrânciră în mulțime.

Ticălosul boier căzu în brațele hidrei acesteia cu multe capete, care într'o clipă îl făcu bucăți.

— Iată cum plătește Alexandru Vodă, la cei ce pradă țara ! ziseră trimișii tiranului.

— Să trăiască Măria Sa Vodă ! răspunse

1. General ungur.

gloata. Și mulțumindu-se de astă jertfă, se îm-prăștia.

În vreme ce nenorocitul Moțoc pieria în acest fel, Lăpușneanul porunci să ridice masa și să strângă tacâmurile; apoi puse să reteză capetele ucișilor și trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea, luând capetele, le așeză în mijlocul mesei, pe încet și cu rânduială, puind pe ale celor mai mici boieri dedesubt și pe ale celor mai mari deasupra, după neam și după ranguri, până ce făcu o piramidă de patruzeci și șapte căpățâni, vârful căreia se încheia prin capul unui Logofăt mare. Apoi, spălându-se pe mâni, merse la o ușă lăturalnică, trase zăvorul și drugul de lemn, care o închidea, și intra în apartamentul Doamnei

Dela începutul tragediei acesteia, Doamna Ruxanda, neștiind nimic de cele ce se petreceau, era îngrijată. Ea nu putea afla pricina sgomotului ce auzise, căci, după obiceiul vremii de atunci, femeile nu ieșiau din apartamentul lor, și slujnicile nu puteau a serisca în mijlocul unei oștimi ce nu cunoștea ce este disciplina. Una din ele, mai îndrăsneată, ieșind, auzise vorbă că este zurbă asupra lui Vodă, și adusese această veste stăpânei sale.

Buna Doamnă, temându-se de furia norodului, era speriată și când a intrat Alexandru, a găsit-o rugându-se dinaintea Icoanei, având copiii pe lângă dânsa.

— A ! strigă ea, slavă Maicii Domnului că te văd ! Mi-a fost tare frică.

— Pentru aceea, precum ți-am făgăduit, ți-am găsit un leac de frică. Vino cu mine, Doamnă.

— Dar ce țipete, ce strigări se auziau ?

— Nimic. Slujitorii s'au luat la sfadă, dar s'au liniștit. Zicând aceste, luă pe Ruxanda de mână și o duse în sală.

Intru vederea grozavei priveliști, ea slobozi un țipăt strașnic și leșină.

— Femeia tot femeie, zise Lăpușneanul zâmbind ; în loc să se bucure, ea se spărie. Și luând-o în brațe, o duse în apartamentele ei. Apoi, înturnându-se iarăși în sală, găsi pe Căpitanul de Lefegii și pe Armașul așteptându-l.

— Tu pune să arunce peste zid hoiturile câinilor acestora, iar titvele lor să le înșiri pe zid, zise Lefegiului. Iar tu, adresându-se către Armaș, să-mi pui mâna pe Spancioc și pe Stroici.

Însă Stroici și Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonacii îi ajunseră tocmai când treceau hotarul :

— Spuneți celui ce v'a trimis, strigă către ei Spancioc, că ne vom vedea până a nu muri !

IV.

De mă voiu seula, pre mulți am să popese și eu.

Patru ani trecuseră dela scena aceasta, în vremea cărora Alexandru Vodă, credincios făgăduinții ce dase Doamnei Ruxandei, nu mai tăiaze nici un boier. Dar pentruca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri ome-nești, născoci feluri de schingiuri.

Scotea ochi, tăia nasuri, ciuntia și seca pe care avea prepus ; însă prepusurile lui erau părelnițe, căci nimeni nu mai cuteza a cârti cât de puțin.

Cu toate acestea era neliniștit, căci nu putuse pune mâna pe Spancioc și pe Stroici, care sedeau la Kamenîța, așteptând și pândind vreme. Deși avea doi gineri grafi cu mare influență la curtea Poloniei, era îngrijat de acești doi boieri, să nu invite pe Poloni, care nu căutau

decât prelexte, spre a intra în Îfoldova; dar acești doi Români erau prea buni patrioți, ca să ne judece că războiul și venirea oștilor străine ar fi fost peirea patriei.

Lăpușneanul le scrisese în mai multe rânduri ca să vie, legându-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimica, dar ei știau cât prețuește jurământul lui. Ca să-i privegheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pe care o întări mai cu osebite; însă aici se bolnăvi de langoare. Boala făcu răpezi înaintări și în curând tiranul se văzu la ușa mormântului.

În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruziei sale, feroase și amenințătoare, îngrozindu-l și chemându-l la judecata Dumnezeului Dreptății. În deșert se învârtia în patul durerii, căci nu putea afla răgaz.

Chemând pe Mitropolitul Teofan, pe Episcopi și pe boieri și spuindu-le că se simte sosit la sfârșitul vieții, își ceru iertare dela toți, umilindu-se; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiul său Bogdan, pe care îl lasă moștean Scaunului¹⁾, și să-l ajute; căci fiind în fragedă vârstă, înconjurat de puternici vrășmași, nu se va putea apăra nici pe sine, nici pe țară, de nu va fi unire între boieri, și de nu vor avea dragoste și supunere către Domn. „Cât pentru mine, urmă a zice, de mă voi ridica din boala aceasta, sunt hotărât a mă duce la călugărie în mănăstirea Slatina, unde să mă ispășesc, câte zile îmi va mai lăsa Dumnezeu. Deci vă rog, părinți Arhieriei de mă veți vedea aproape de moarte, să mă tundeți călugăr”...

Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară și un leșin, grozav ca moartea, îi îngheță

1. Tronului.

trupul, încât mitropolitul și episcopii, crezând că se sfârșește, îl călugăriră, puindu-i nume Paisie, după numele Petru, ce avea până a nu se face Domn.

După aceasta, salutând pe Doamna Ruxanda de regentă în vremea minorității fiului ei, proclamară pe Bogdan de Domn. Apoi îndată porniră ștafetele pe la boierii din țară și emigrați, și pe la căpitanii oștilor.

Abia murgise, când Stroici și Spancioc sosiră.

Descălecând pe la gazde, alergară cu pripă la cetate. Cetatea era mută și pustie ca un mormânt de uriaș. Nu se auzia decât murmura valurilor Nistrului, ce isbia regulat stâncoasele ei coaste, sure și goale, și strigătul monoton al ostașilor de strajă, care întru lumina crepuscului se zăriau rezemați pe lungile lor lănci. Suindu-se în palat, îi cuprinse nu puțină mirare neîntâlnind pe nime; în sfârșit, o slugă arată camera bolnavului. Voind să intre, auziră un mare sgomot și se opriră ca să asculte.

Lăpușneanul se trezise din letargia sa.

Deschizând ochii, văzu doi călugări stând unul la cap și altul la picioarele sale, neclintiți ca două statui de bronz; se uită pe dânsul și se văzu coperit cu o rasă; pe căpătâiul său sta un potcap. Vru să ridice mâna și se împiedecă în niște metanii de lână. I se păru că visează și iarăși închise ochii; dar, redeschizându-i peste puțin, văzu aceleași lucruri, metaniile, potcapul, călugării.

— Cum te mai simți, frate Paisie? îl întrebă unul din monahi, văzându-l că nu doarme.

Numele acesta îi aduse aminte de toate cele ce se petrecuseră. Sângele într'însul începu a fierbe, și sculându-se pe jumătate:

— Ce pocitănii sunt aceste? strigă. A! voi

vă jucați cu mine ! Afară, boaite ! eșiți, că pe toți vă omor ! Și căuta o armă pe lângă el, dar, negăsind decât potcapul, îl asvârli cu mânie în capul unui călugăr.

Intru auzul strigărilor lui, Doamna cu fiul ei, mitropolitul, boierii, slugile, intrară toți în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră și stau ascultând la ușă.

— A ! voi m'ați călugărit, strigă Lăpușneanul cu glas răgușit și sperios ; gândiți că veți scăpa de mine ? Dar să vă iasă din minte ! Dumnezeu sau Dracul mă va însănătoșa, și...

— Nenorocite, nu huli ! ! îl curmă mitropolitul ; uiți că ești în ceasul morții ! Gândește, păcătosule, că ești monah ; nu mai ești Domn ! Gândește că prin hulele și strigătele tale sparii pe această femeie nevinovată, și pe acest copil în care rează nădejdea Moldovei...

— Boaită fățarnică ! adăogă bolnavul sbuciumându-se a se scula din pat, tacă-ți gura : că eu care te-am făcut Mitropolit, eu te desmitropolesc. M'ați popit voi, dar, de mă voi îndrepta, pe mulți am să popesc și eu¹). Iar pe căteaua asta voi s'o tai în patru bucăți împreună cu țincul²) ei, ca să nu mai asculte sfaturile boaitelor și dușmanilor mei. Minte acel ce zice să sunt călugăr ! Eu nu sunt călugăr, sunt Domn ! Sunt Alexandru Vodă ! Săriți, flăcăi ! Unde-s voinicii mei ?... Dați ! dați de tot ! Eu vă poruncesc. Ucideți-i pe toți... Nici unul să nu scape... A, mă'năduș !... Apă ! apă ! apă ! — și căzu răsturnat pe spate, horcând de turbare și de mânie.

1. Miron Costin.

2. Copilul.

Doamna și mitropolitul ieșiră. La ușă îi întâmpinară Stroici și Spancioc.

— Doamnă ! zise Spancioc, apucând de mână pe Ruxanda, omul acesta trebuie să moară numai decât. Iată un praf, pune-l în băutura lui...

— Otravă ! strigă ea înfiorându-se.

— Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta viața Măriei Tale și a copilului acestuia este în primejdie. Destul a trăit și destul a făcut. Moară tatăl, ca să scape fiul.

O slugă ieși — Ce este ? întrebă Doamna.

— Bolnavul s'a trezit și cere apă și pe fiul său. Mi-au zis să nu mă duc fără el.

— Oh ! vrea să-l omoare, răcni duioasa mamă strângând cu furie copilul la sân.

— Nu-i vreme de stat pe gânduri, Doamnă, adăogi Spancioc. Adă-ți aminte de Doamna lui Ștefăniță Vodă¹), și alege între bărbat și fiu.

— Ce zici, părinte ? zise sârmana femeie, înturnându-se cu ochii lăcrămitori spre mitropolitul.

— Crud și cumplit este omul acesta, fiica mea ; Domnul Dumnezeu să te povățuiască. Iar eu mă duc să gătesc pentru purcedarea noastră cu noul nostru Domn ; și pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte, și să te ierte și pre tine. Zicând aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

Ruxanda luă un pahar de argint plin de apă, pe care-l aducea sluga ; și apoi, mașinalicește și silită mai mult de boieri, lăsă să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

1. Miron Costin.

— Ce face? întrebă Spancioc pe Stroici, care crăpase uşa şi se uita.

— Întrebă de fiul său — zice că vrea să-l vadă — cere de băut — Doamna tremură — îi dă paharul — nu vrea să-l ia.

Spancioc sări şi scoase cuţitul din cingătoare.

— Ba, îl ia, bea... Să-ţi fie de bine Măria Ta!

Ruxanda ieşi tremurând şi galbenă, şi reze-mându-se de perete :

— Voi să daţi samă înaintea lui Dumnezeu, zise suspinând, că voi m'aţi făcut să fac acest păcat.

Mitropolitul veni : să mergem, zise Doamnei.

— Dar cine va căuta de nenorocitul acesta?

— Noi, răspunseră boierii.

— Oh ! părinte, ce mă făcuşi să fac ! zise Doamna către Mitropolitul, şi se duse cu el plângând.

Amândoi boierii intrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-şi face lucrarea. Lăpuşneanul sta întins cu faţa în sus liniştit, dar foarte slab. Când intrară boierii, el îi privi îndelung şi, necunoscându-i, îi întrebă cine sunt şi ce voiesc?

— Eu sunt Stroici, răspunse acesta.

— Şi eu Spancioc, adăogă celalt, şi ceea ce voim este să te vedem până a nu muri, cum ţi-am făgăduit.

— Oh ! vrăjmaşii mei ! suspină Alexandru.

— Eu sunt Spancioc, urmă acesta, Spancioc, pe care ai vrut să-l tai, când ai ucis 47 de boieri, şi care a scăpat din ghiarele tale! Spancioc, a cărui avere ai jefuit-o, lăsându-i femeia şi copiii să cerşetoresacă pe la uşile creştinilor.

— Ah ! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucându-se cu mâinile de pântece !

— Zi : *Acum slobozește*, căci ai să mori. Otrava lucrează.

— Oh ! m'ați otrăvit, nelegiuitorilor ! Doamne ! fie-ți milă de sufletul meu ! Oh ! ce foc !—Unde-i Doamna ? Unde-i copilul meu ?

— S'au dus și te-au lăsat cu noi.

— S'au dus și m'au lăsat ! m'au lăsat cu voi ! Oh ! omorîți-mă, să scap de durere ! Oh ! înjunghie-mă tu, tu ești mai tânăr, fie-ți milă ! scapă-mă de durerile ce mă sfâșie ; înjunghie-mă ! zise întorcându-se spre Stroici.

— Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sângele cel pângărit al unui tiran ca tine.

Durerile creșteau. Otrăvitul se sbuciuma în convulsii.

— Oh ! strigă, îmi arde sufletul ! oh ! dați-mi apă... dați-mi ceva să beau !

— Iată, zise Spancioc, luând paharul de argint de pe masă ; au rămas drojdiile otrăvii. Bea și te răcorește !

— Ba ; ba, nu, nu vreau, zise bolnavul strângând dinții.

Atunci Stroici îl apucă și-l ținu ne-clintit ; iar Spancioc, scoțând cuțitul din teacă, îi descleștă cu vârful lui dinții, și îi turnă pe gât otrava ce mai era în fundul paharului.

Lăpușneanul, mugind ca un taur ce vede trunchiul și securea ce au să-l lovească, voi a se înturna cu fața spre părete.

— Ce, vrei să nu ne mai vezi ? ziseră boierii. Ba, se cade spre osânda ta să ne privești ; învață a muri, tu care știai numai a omorî. Și, apucându-l amândoi, îl țineau nemișcat, uitându-se la el cu bucurie infernală, muștrându-l.

Nenorocitul Domn se svârcolia în spasmele agoniei ; spume făcea la gură ; dinții îi scrâșneau și ochii săi sângerați se holbaseră ; o su-

doare îngheţală, tristă a morţii prevestitoare, ieşia ca nişte nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate ceas, în sfârşit, îşi dete duhul în mânilor călăilor săi.

Acest fel fu sfârşitul lui Alexandru Lăpuşneanul, care lăasă o pată de sânge în istoria Moldovei.

La Mânăstirea Slatina¹), zidită de el, unde e îngropat, se vede şi astăzi portretul lui şi al familiei sale.

1. In jud. Baia.

SOBIETKI ȘI ROMÂNII

1684

Pe drumul ce duce către cetatea Neamțu, pe la sfârșitul lui Septembrie 1686, se vedea o oaste mergând. După un trup de lăncieri, ce deschidea marșa, urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofițeri călări, în fruntea cărora erau trei : unul în floarea vârstei, posomorît, gânditor, necăjit, și doi mai bătrâni. Toți-trei în haine poloneze. În sfârșit, venia dumuloastei: trăsură, bagaje, pedestrași, șleahță¹⁾ pospolită, amestecați în neregulă, cu steagurile strânse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe față și cu durerea în inimă. Nu se auzia nici surlă, nici tobă, numai tropotul cailor și pasul oamenilor ce abia se mișcau, pentru că de zece zile caii n'au ros decât coaja copacilor, și oamenii s'au hrănit numai cu poame.

Și însă această oaste. în stare așa ticăloasă, e aceea ce a înjosit de atâtea ori trufia Semilunii, iar acei trei fruntași sunt hatmanii²⁾ Iablonovski și Potoțki și cel din mijlocul lor însuși Ion Sobietki, regele Poloniei.

Și cum să nu fie supărat și necăjit vestitul rege? El, Sobietki, fala Leșilor, eroul creștină-

1. Nobilime,

2. Generalii,

tății, mântuitorul Vienci, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas Turcilor, a se retrage dinaintea Tătarilor și a Moldovenilor ! a-și privi oastea ticăloșită de lipsa merindelor, oropsită de dușmanii, care îl urmează mișelește, fără a îndrăsni să-și dea piept fățiș cu el, și fac pradă tot ce cade, tot ce rămâne pe urmă ; a nu întâmpina în drumul său decât o firoasă pustietate !

Cum am zis, mergea încet și gânditor. Hatmanii lângă dânsul păziau tăcerea, respectând supărarea sa, la care și ei se împărtășiau.

— Ce castel e acesta ? întrebă Sobiețki, când, ridicând capul, zări pe sprânceana dealului înălțându-se trufașă dinaintea lui cetățuia Neamțu. Cu bună seamă vreun cuib al tâlharilor acestora de Moldoveni !

— La vreme de războiu, aici domnii Moldovei obișnuiesc a-și trimite averile lor, răspunse Pototki.

— Așa ! Să mergem dar să-l luăm. Oh ! voiu să-mi răsbun pe Cantemir, care mă înșelă și mă făcu să pierd atâția viteji.

— Eu aș zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, și să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de câmp, nu de asalt.

— Ba, pe numele patronului meu ! nu va zice lumea că o cetate s'a arătat dinaintea lui Sobiețki fără a i se cuceri. N'avem tunuri ? Vom lua-o dar cu mâinile.

— Numele Măriei Tale e destul tun, zise Pototki.

Trufia Polonului măgulindu-se de această groasă lingușire, fața i se însenină la ideia unei isbânzi atât de lesnicioase, și îndată dete poruncă să se înșire oastea către cetate.

În cetățue se aflau optsprezece plăeși trimiși

de Ispravnicul de Neamț pentru străjuire, în lipsa garnizoaneice era la Fălciu pe lângă Domnul Cantemir, unde tăbărise armata turcească. Cu câteva ceasuri mai înainte sosise un tânăr plăeș, al cărui cal asudat păștea înșelat troscotul ce creștea pe lângă ziduri.

— Mai bea o dușcă, băete, zise un bătrân, de care se vedea că ascultau toți, și ne spune ce ai mai văzut la Iași ?

— Ce să văd tată ? Blestemăție ! Târgul îi în jac. Leșii pradă și desbracă pe bieții oameni.

— Ș'apoi zic că-s creștini !

— Creștini ! Au prădat bisericile și mănăstirile de odoare ! Nu știți încă ? S'a dus să iea pe Sfânta¹⁾ dela Trisfetitele²⁾.

— Doamne ferește ! ziseră plăeșii, făcându-și cruce.

— Așa, urmă tânărul : eram acolo când au mers să iea racla³⁾ Sfintei, dar călugărul simțind a închis poarta și n'a vrut să deschidă ; atunce...

— Pui de om, călugărul ! strigară ascultătorii.

— Atunci Craiul lor a poruncit s'aducă tunurile, ca să spargă porțile, dar mai întâi a trimis răspuns călugărului, care ședea în clopotniță, să deschidă, ori face mănăstirea praf și pulbere.

— Auzit-ați acolo lifta cea păgână ! Și ce-a făcut popa ?

— El a răspuns că nu se aștepta s'audă așa vorbă dela un împărat, care se zice creștin, și că Măria Sa e mare și puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme nici de Dumnezeu, nici de sfinții lui, dar el nu deschide poarta, ci s'a

1. Moaștele Sf. Paraschiva,

2. Biserica Trei Ierarhi,

3. Cosciugul.

îngropa sub zidurile bisericii, și apoi lumea va judeca între dânsul atât de slab și între Măria Sa atât de tare.

Auzind aceste, Leahul s'a făcut foc de mânie și dase acum poruncă să împuște, când unul din hatmanii lui i-a zis nu știu ce. Cum îmi spunea oamenii, i-a zis că nu se cade să facă așa lucru, să strice casa Domnului și altele multe. Indestul că l-a înduplecat să dea pace bisericii.

— Și ce fac acum Leșii la Iași ?

— Este o spătmână de când s'au dus, după ce au văzut că nu mai au merinde pentru oști, și au purces pe Bahlui în sus, gândind c'or găsi de toate ; dar acoloa să vedeți. Vodă, din lagărul Turcilor, cum a auzit de aceasta, a și pornit după dâșii un Mirzac c'o mulțime de Tătari și vr'o cinci steaguri de Moldoveni, iar mai întâi a trimis pe loc Căpitanul Turculeț c'o straie de călăreți, care, apucând înainte, a scos toți oamenii de prin sate, a dat pojar fânului și fânețelor, a ascuns prin gropi grâul și orzul, și dușmanul avea tot pustiu în drumul său, încât, ajungând la Cotnar, nu găsia să mănânce decât poamele copacilor ; ba încă a pus prin bălți și niște ierburi veninoase, de care cum bea crăpa ; și vai de capul lor ! pieriau cu sutele și ei și caii, iar care rămânea în urmă cădea în mâinile Moldovenilor, care, fără multă judecată, ori îi spânzura, ori îi înțepa.

— Osânda Sfintei Paraschive ! zise bătrânul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate ?

— Eu—știți că m'ați trimis la Iași să văd ce mai este.—După ce s'au dus Leșii, m'am luat cât coala pe urma lor, până la Cotnar, unde m'am întâlnit cu Căpitanul Turculeț, care mi le-a spus ; ș'apoi, după ce am văzut că duș-

manii și-au luat drumul spre țara lor, am apucat deadreptul peste codri... Dar oare ce buciună străjerul?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid, și să vie încoace.

Nu trecu mult și plăeșul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Indată toți alergară pe ziduri.

— Leșii sunt! strigă tânărul ce venise de curând și pe care l-am auzit vorbind; și-au schimbat drumul, și vin aici.

— La porți, flăcăi! zise bătrânul. Incueți-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică Leahul c'a intrat într'o cetate românească, ca într'o țarină pustie.

— Dar noi suntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întreagă, observă unul, cum se...

— Taci, mucosule! Il curmă bătrânul. Te temi că-i pieri? Mare pagubă! Un mișel mai puțin.

Vânătorul, astfel înfruntat, se trase rușinat și se sui pe ziduri.

În vremea aceasta, oastea se apropiase. Regele trimise un ofițer, ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrânul îl salută de pe zid.

— Bine ai venit, domnule, ce poștești de la noi?

— Măria Sa Regele Poloniei, mare duce de Lituania ș. c. l. (urmau titlurile) vă face cunoscut ca să vă închinați și să-i cuceriti cetatea împreună cu toate averile și merindele; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje fără a i se face nimic, iar cutezând a se împotrivi, cetatea se va cotropi, și garnizoana se va trece sub ascuțișul sabiei.

— Du răspuns Măriei Sale, zise bătrânul, că la-

ude și îngroziri de astea am mai azuit noi, și tot nu ne-am spăriat. Mai bine Măria Sa și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni, cari nu i-au făcut nimic. Cetatea nu avem gând să i-o dăm cu una cu două, măcar că nu sunt în ea averi, mici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din puște, pe care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai osteniască să vie înlăuntru.

— Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gândiți mai bine la al vostru.

— Incă odată vă întreb, vă închinați ori ba ?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începu. Tunurile, așezate pe scaune de lemn, băteau neconținut cetatea. Plăeșii răspundeau cu gloanțe, care nu făceau greș. Fieștecare împușcătură doboră câte unul din vrăjmași, și mai ales din ofițeri, asupra cărora erau ținute flintele lor. Leșii pieriau fără a face spor.

În ziua dintâi, doi vânători pieriră. A doua zi și a treia zi, mai căzură cinci și se răniră doi. A patra zi, căzu împușcat însuși comandantul artileriei leșești, dar mai pieriră trei din Moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunându-se pe lângă foc, văzură că au sfârșit și munițiile și merindele.

— Ce este de făcut, tată ? întrebă tânărul vânător pe bătrânul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviță.

— Câți au pierit d'ai noștri ?

— Zece.

— Și nu avem nici praf, nici merinde ?

— Nu.

— Dacă-i așa, apoi mâine dimineată urcă-te

pe poartă și leagă în vârful săneței¹⁾ un ștergar alb; spune că închinăm cetatea, cu tocmeală să ne lase slobozi să ieșim și să ne ducem unde vom voi.

Așa se urmă. Leșii primiră toate condițiile cerute. Oastea se înșiră în două rânduri, lăsând prin mijlocul ei loc ca să treacă garnizoana și poarta se deschise.

Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieșind șase oameni, din care trei duceau pe umerile lor pe alți trei, ce erau răniți.

— Ce este aceasta? strigă Sobietki repezindu-se călare înaintea lor. Ce sunteți voi?

— Străjerii din cetate, răspunse bătrânul rănit din spatele fiului său.

— Cum! atâția sunteți?

— Zece din noi au pierit din mila Măriei Tale.

— Voi ați cutezat a vă împotrivi mie și a-mi omorî atâția viteji? zise Regele. O, asta nu se va trece așa! urmă turbat de mânie; trebuie o pildă pentru cei asemenea vouă, și pilda va fi groaznică și vrednică de faptă. Nu meritați a muri de sabie, ci de ștreang. — Spunzurați-i!

Pe loc ostașii înconjurară pe plăeși, care, depuind jos răniții, își făcură semnul crucii, și reze-mându-se pe sănețe, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofițerii priviau cu înduioșare această scenă.

— Fie-mi iertat, Sire, zise atunci Iablonovski apropiindu-se cu respect de Regele, care ședea posomorît și mânios, a arăta Măriei Tale, că acești viteji n'au făcut decât datoria lor, datorie patriotică și vrednică de toată lauda, și că au avut norocirea de a câștiga făgăduința marelui Sobietki, că vor fi slobozi și nesupărați.

1. Puștii.

— Îți mulțănesc, vrednice al meu tovarăș de arme, zise Sobiețki ca desșteptat din somn, îți mulțănesc că m'ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvânt ; oamenii aceștia s'au purtat vitejește. Să li se dea fie-căruia câte cinzeci de zloți. Apoi, înturnându-se către Români : „Voinicilor, zise, sunteți slobozi ; mergeți în pace, și spuneți copiilor și fraților voștri, că ați avut cinstea a vă împotrivi cinci zile Regelui de Polonia”.

Indată se făcu loc Moldovenilor, cari luându-și răniții, se îndreptară către munți, în vreme ce oastea se cobora încet la vale ; iar cetatea, cu porțile deschise, purtând pe zidurile sale urmele bombelor dușmănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
Nuvela istorică a lui C. Negruzzi	3
Mărturia unui contemporan — V. Alecsandri despre C. Negruzzi	
Alexandru Lăpuşneanul	13
I Dacă nu mă voiţi eu vă vreau	13
II Ai să dai seamă Doamnă !	17
III Capul lui Moţoc vrem	23
VI De mă voiu scula, pre mulţi am să popesc eu	32
Sobieţki şi Românii	40

„PAGINI ALESE“ (serie nouă)

A PARUTE:

- No. 1. Ion Neculce. Letopiseşul ărilor Moldovei
O seamă de cuvinte.
No. 2. V. Alecsandri. Poezii populare.
No. 3. Miron Costin. Cronica.
No. 4. V. Alecsandri. Pasteluri.
No. 5. Esopeia. Din fabulele lui Esop.
No. 6. Cartea Dorului. Lamura cântecelor populare.
No. 7. S. Fl. Marian. Pasărilor Poporului Român.
No. 8—9. B. P. Haşdeu. Răzvan şi Vîra.
No. 10. C. Negruzzi. Cum am învăţat româneşte. Scrisori.
No. 11—12. I. Budai-Deleanu. Ţiganiada (cu un rezumat).
No. 13. M. Eminescu. Poeme populare.
No. 14. V. Alecsandri. Poezii epice.
No. 15. M. Kogălniceanu. Cuvântări.
No. 16. C. Negruzzi. Alexandru Lăpusneanu.
No. 17. V. Alecsandri. Poezii lirice.
No. 18. Poezi Basarabeni.
No. 19—20. Poezi din Ardeal şi Banat.
No. 21. Alecu Russo. Cântarea României.
No. 22. D. Bolintineanu. Legende istorice.
No. 23. V. Alecsandri. Călătorii.
No. 24. Grig. Alexandrescu. Fabule.
No. 25. M. Eminescu. Poeme.
No. 26. I. L. Caragiale. Proză literară.
No. 27—28. Alexandria.
No. 29. Creangă. Nuvele.
No. 30. I. L. Caragiale. Poveşti.
No. 31—32. Constantin Goleşcu. Insemnare a călătoriei
mele făcută în anul 1824, 1825, 1826.
No. 33. Al. Macedonski. Poezii.
No. 34. Ion Ghica. Scrisori.
No. 35. M. Eminescu. Basme în proză.
No. 36. Al. I. Odobescu. Doamna Chiajna.
No. 37. I. Eliade Rădulescu. Poezii.
No. 38. I. L. Caragiale. Alte poveşti.
No. 39—40. M. Eminescu. Poezii postume.
No. 41. O. Go. a. Poezii alese.
No. 42. Al. I. Odobescu. Pseudo-Kynegheticos (cu un
rezumat).

Colecţia Pagini Alese, „Cartea Românească”
